

De Camillis püspök katekizmusa

Ovidiu POP

Mikor halálának 300. évfordulóján kísérletet teszünk De Camillis püspök katekizmusának bemutatására, gondolatmenetünket mind földrajzi, mind pedig teológiai szempontból szélesebb kontextusba kell illeszteni. De Camillis abba a munkácsi püspöki széke kapott kinevezést, melynek központja a Kárpátokon innen, a mai Ukrajnában található. A 17. század végén egészen más politikai viszonyok uralkodtak: az egyházmegye területének nagy része éppen csak felszabadult a török hódoltság alól, s csak az 1699 februárjában megkötött karlováci béke eredményeként került Habsburg-uralom alá.

Amikor a törökök Bécs falai alatt vereséget szenvedtek (1683), a figyelem egyre inkább kelet felé irányult. A katolikus egyház azt várta ettől a győzelemtől, hogy létrejöhet a keleti egyház egyesülése a római katolikussal. A töröktől visszaszerzett területeken a katolikus papok, elsősorban a császári hadseregben tábori lelkészekként működő jezsuiták, az unió eszméjét terjesztették az ortodoxok között. Unió tevékenységük során tartották magukat a Propaganda Fide Kongregáció instrukcióihoz, melyek szerint az egyesülésnek a firenzei zsinaton meghatározott normák szerint, tehát a keleti rítus megtartásával kell megtörténnie.

1689 után az unió tevékenység fokozódott a Habsburg Birodalomban. A mozgalom élére De Camillis munkácsi püspök állt, akit Kollonich Lipót bíboros hozott magával Rómából. Megérkezése után megtapasztalhatta, hogy az unió eszméjét egy mind etnikai, mind pedig felekezeti szempontból változatos képet mutató környezetben kell sikerre vinnie. A nép, melynek körében munkálkodott, pszichológiai szempontból felfokozott lelkiállapotban volt. Ennek oka egyrészt a háborús viszonyok és az elviselhetetlen adóterhek voltak,¹ másrészt viszont megfigyelhető egyfajta reakció is a felületes, gyakran mechanikusan végzett, s babonás elemekkel tüzelt vallásgyakorlatra is. Élt az igény a tiszta és őszinte jámborság uralta kereszténység iránt, melyet a Krisztus szeretetébe és irgalmába vetett mély bizalom jellemez. Ennek a sajátos lelkiállapotnak a kialakulásában minden bizonyosan fontos szerepet játszott a protestáns környezet hatása, még ha nem is feltételezhetjük egy jól körülírható irányzat létét. Inkább egy sajátos és sokszínű lelki atmoszféráról beszélhetünk.

A tárgyalt korszak történelemszemléletének középpontjában Krisztus áll, akit az Őszövetség megjövendölt és aki megvilágítja az utána következő évszázadokat.

¹ O. GHITTA, *Nasterea unei Biserici*, Cluj–Napoca 2001, 19–21.

Ez a tény igazolja az Ő jelenlétét a történelemben és egyúttal megfogalmazza tanítása teljes és hiteles közvetítésének feladatát. Krisztus ígéhirdetésének közvetítése az egyház olyan kötelessége, mely nem opcióként fogalmazódik meg és amit nem ruházhat át másokra. Az egyház ezen feladata az Úr szavaiból vezethető el, aki mennybemenetele előtt ezt mondta tanítványainak: *Nekem adatott minden hatalom a mennyben és a földön. menjetek tehát és tanítsatok minden nemzetet, megkeresztelve őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. És íme, én veletek vagyok minden nap, a világ végezetéig.*²

Krisztus üzenetének közvetítése – amellet, hogy vallásos jelenség – emberi folyamat. A hagyomány segítségével alakulnak ki a kultúrák és a történelem. A hagyomány teszi lehetővé az embernek, hogy egy adott civilizáció részének érezhesse magát, s önmaga is új, az utódoknak áthagyományozható formák alkotójává váljon. A sikerek és a kudarcok minden időben jelen vannak. Ezek az elgondolások határozták meg De Camillis püspök lelkipásztori szolgálatát. Azért állított össze és adott ki egy katekizmust, mert korábban ez jelentette a sikeres lelkipásztorkodás kulcsát. Katekizmusának román fordítását az Erdélyi Fejedelemség szöveggörnyezetében kell vizsgálnunk, ahová eljutva nagyszámú, az unió elfogadására késznek mutatkozó hívőseeret talált. Az 1699. május 31-i keltezésű, a Propaganda Fide Kongregációnak írott levelében arról számol be, hogy a románok kezdenek csatlakozni a katolikus egyházhoz.³

Amikor a katolikusok uniós tevékenységet kezdtek a románok között, azok már hosszabb ideje küzdöttek a protestánsok hasonló jellegű törekvései ellen. A protestánsok által alkalmazott eszközök között találjuk a Kálvin-féle katekizmus 1640-ben kiadott román fordítását. Az 1692. december 18-án Bánffy kormányzó által Teofil román püspöknek adott utasítás értelmében⁴ a püspök és papjai kötelesek voltak ezt a katekizmust tanbeli és lelkipásztori direktóriumnak tekinteni és az ifjúságot az új hit tanai szerint oktatni.

A De Camillis-féle katekizmus román nyelven 1726-ban a nagyszombati egyetem nyomdájában került kiadásra az 1696-os latin nyelvű változat alapján, amiből az 1698-ban kiadott rutén nyelvű kiadás is készült. A katekizmusok és román nyelvű kiadásai változatos történetét Eva Márza mutatja be a De Camillis-féle katekizmus 2002-es kiadásának bevezető tanulmányában.⁵

1. A katekézis rövid története

A következő oldalakon áttekintjük azokat a lelkipásztori eszközöket, melyek a katekizmusok megjelenéséig a krisztusi üzenet átadását szolgálták.

² Mt 28,18–20. De idézhetjük az ApCsel 1, 8-at is.

³ HODINKA A., *A munkácsi görög katolikus püspökség okmánytára*, Ungvár 1911, 395.

⁴ Kiadva: N. NILLES, *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris Coronae S. Stephani*, I, Innsbruck 1885, 153–160.

⁵ *Catechismul lui Iosif De Camillis, 1726*, EVA MÁRZA (ed.), Sibiu 2002.

Az első évszázadokat a misztagógikus katekézis, vagyis a szentségekre való bevezetés jellemezte. Később előtérbe került a képek használata. Bizáncban a képművészetnek csupán didaktikai funkciója volt. A vallásos tartalmak kifejtését szolgálta pontos, mindenki számára érthető és elérhető módon. Az volt a feladata, hogy az emlékezetet ébren tartsa és a képzeletet a kívánt irányba terelje.⁶

Nagy Szent Gergely pápa szerint: „A szent épületekben képeket használnak azok oktatására, akik az írást nem ismerik, hogy legalább a falakról leolvashassák mindazt, amit a könyvekből képtelenek kiolvasni”⁷. Nüsszai Szent Gergely megállapítja, hogy „a festmény jóllehet néma, a falon mégis beszédes”⁸. Damaszkuszi Szent János pedig így fogalmaz: „ha egy pogány azzal megy hozzád, hogy mutasd meg neki a bitedet, vidd el őt egy templomba... és mutasd meg neki a szent ikonokat”⁹. Mindebből világosan látszik a képi ábrázolás jelentősége a bizánci egyházban, ami egyúttal a hívek ideológiai befolyásolásának is fontos eszközévé vált. Az ikonfestészet témaválasztása ezért állt szigorú ellenőrzés alatt. A bizánci állam az ikonokat politikai célokra is felhasználta.¹⁰

Nyugaton fokozatosan a skolasztikus teológia győzedelmeskedett. A teológia történetét a Nyugat-Római Birodalom bukásától egészen a középkor végéig felbonthatatlan kötelék egyesítette: a Kinyilatkoztatott igazság birtoklásának tudata. Következésképpen nem véletlen az, hogy az esetleges lázadót az egész középkorban azonnal mint eretneket elhallgattatják és elítélik mint egy olyan személyt, aki újítást akart egy olyan hagyományon belül, amelyik igaz, változhatatlan és örök. A *Christianitas*, a Krisztus által az emberiségnek hagyott egyetlen és közös hithez való tartozás képezi az igazság új ismervét, a középkor összes teológusa pedig ehhez hangolja és ezzel veti egybe gondolkodásának helyességét. Ugyanebben a korszakban egy rendszerező olvasás révén csoportosítani próbálják a hit által közvetített örökséget. A keresztény igazságok antológiákba való összeállításuk didaktikai követelmény. Ezeknek kiindulópontja egy lelki töltésű versszakasz vagy egy a vallással és dogmákkal kapcsolatos kijelentés. A vitatott témák pedig az egyházatyák írásaiból vett, különböző teológiai témák. Előnyben voltak az ágostoni szövegek, de a szövegeket egy biztos ismerv nélkül választották ki. Ezek az írások véglegesnek vélt véleményét fejezik ki és ezért kapták a *Sententiae* elnevezést.

Eme szövegyűjtemények elsődleges, skolasztikus eredetre utaló célja az volt, hogy lehetővé tegyék az összes teológiai téma kifejtését. Ez a cél egyúttal az előadások dinamikájához és sajátosságaihoz is igazodik. Az egyházatyáktól vett idézetek állnak a középpontban, melyek köré a tanítómesterek és a tanítványok érvelései csoportosulnak. Petrus Lombardus *Liber Sententiarum*-a, vagy más néven *Sententiae*, az alapszöveg, melyben az érvelések formális rendszerezésének folya-

⁶ Ugyanez a szerepe a liturgikus éneknek is. Pitra bíborost idézve: „Mikor megjelentek a dogmatikai tartalmat verses formában kifejező liturgikus énekek, az eretnokségek háttérbe szorultak. A tömegek az istentiszteletek alatt sajátítják el a dogmákat, s jülek hozzáhozoknak a követendő tanításhoz.” vö. *Bulletin de l'Institut Russe de Constantinople*, XVI, 145.

⁷ MGH, *Epist.*, II, 1, 195.

⁸ PG, t. 46, col. 737 D.

⁹ PG, t. 95, col. 325 C.

¹⁰ V. LAZAREV, *Istoria picturiibizantine*, I, București 1980, 52–53.

mata eléri a majdnem tökéletes szervezettséget, ami megmagyarázza a következő korszakokban elért sikerét is. A mű nagy valószínűséggel 1154 és 1158 között keletkezett, viszont végleges elismerését a IV. Lateráni Zsinat (1215) hozta meg. Az egyházatyák írásaira alapozott keresztény teológiai tanítás legtökéletesebb tankönyvének tartották, melynek felépítése a középkori olvasó számára a legteljesebbnek és legszervezettebbnek tűnt.

Az elkövetkező századokban a teológiai ismeretek rendszerezése, amit eddig a szentenciák gyűjteménye mint formális eszköz biztosított, természetes módon egy új teológiai műfaj, a *Summa* kialakulása felé halad. A *Summák* megoldandó és egy a priori adott módszer szerint megoldott kérdésekre való tagolása a középkori teológiát jellemző rendszerezés régi igényének új technikával történő kielégítése. A *Quaestiones*-gyűjtemények, szimmetrikusan a *Summa*-műfajával, a szentenciális irodalom egy új irányát képezik. A *Quaestio*-műfaj jellegzetessége abban rejlik, hogy kizárólagosan a már kommentált szöveget használja kiindulópontul a problémák-kérdések megfogalmazásában, elkülönítésében és önálló tárgyalásában. A középkor teológiai irodalmára három különböző irányzat jellemző. Mindhárom a tárgyalt anyag átfogó rendszerezésére törekszik: a *Sententiae* írott szövegek antológiája, a *Summa* tematikus rendszerezés, a *Quaestio* pedig az egyes kérdésekre vonatkozó érvelések meghatározása. Formális különbségük ellenére mindhárom műfaj az ideális uniformitás megteremtésére és az egyetemi oktatásba való bevezetésére törekszik.¹¹

Aquinói Szent Tamás és Szent Bonaventura (1274) halála majdnem egybeesik a pápaság 14. századi válságával. A VIII. Bonifác pápa egyháztani meglátásai okozta nehézségek, a pápák avignoni tartózkodása, a nyugati egyházszakadás és a zsinati elmélet növelték a jogi és egyházjogi írások iránti érdeklődést. Következésképpen a teológián belül a tomista *via antiqua* hanyatlani kezd, és nő az érdeklődés a *devotio moderna* iránt. A városi polgárság megerősödése gyökeres változásokat eredményez a kultúrában is. A nép körében is elterjedő irodalom nemcsak naivitást, egyszerűséget és mély miszticizmust fejez ki, hanem az emberi érvelésmód kegyetlen valóságát is. A teológia másodlagos problémákkal kezd foglalkozni, növekszik a teológiai iskolák és irányzatok száma, elősegítvén ezzel a nézetek zavarosságát, félreérthetőségét. Ebben a légkörben kezdi meg Luther forradalmi tevékenységét a 95 tézis kifüggesztésével, amivel tiltakozását kívánta kifejezésre juttatni. A wittenbergi reformátor eszméinek széles körű elterjedésében közrejátszottak úgy vallási, mint politikai tényezők. Néhány év leforgása alatt Németország vallási helyzete megváltozott és ez arra ösztönözte Luthert, hogy részt vegyen az evangéliumi kereszténység megszilárdításában. Ebben Luther 1529-ben megjelent két katekizmusa játssza a főszerepet.

Luther nekifogott a *Német Katekizmus*, utólag *Nagy Katekizmus*-nak nevezett mű megírásához, de szerkesztés közben rádöbbsent, hogy az, amit tervez, túl terjedelmes és nehéz lesz. Ezért hozzálátott egy új, párbeszéd formájában megírt változat szerkesztéséhez, ami végül a *Kis Katekizmus* címet kapta. Ez a változat nagyon

¹¹ *Storia della Teologia nel Medioevo*, II, Casale Monferrato, 1996, 18–39.

hasznosnak bizonyult, egyrészt az evangéliumi hit kifejezésmódjának újdonsága, másrészt pedig a külalak egyszerűsége miatt. Valószínűleg a reformáció egyetlen más írását sem fordították le és adták ki annyiszor, mint a *Kis Katekizmus*-t. Már a 16. században lefordították Európa majdnem minden nyelvére, 1580-ban pedig a *Nagy Katekizmus*-sal együtt a Luteránus Egyház hitvallásává nyilvánították¹². A kivitelezésnek, a német nyelv szépségének, a keresztény hit egyszerű és gyakorlatias bemutatásának köszönhetően, néhány évtized leforgása alatt több mint tízezer példányt adtak el Luther katekizmusából.

Luther katekizmusának sikere felkeltette a katolikusok érdeklődését is a katolikus tanítás hasonló bemutatása iránt, úgy egyházi személyeknek, mint a hívőknek. A jezsuiták, a katolikus ellenreformáció élharcosai úgy döntöttek, hogy a protestáns propagandára egy teológiai művel fognak válaszolni. Elképzelésük szerint a mű a protestánsok által nem tárgyalt hitbeli kérdéseket röviden, az elvetett teológiai érveket viszont részletesebben fogja kifejteni. Így jelenik meg 1555-ben Bécsben Petrus Canisius, *Summa doctrinae christianaе. Per quaestiones tradita et in usum pueritiae nunc primum edita* című műve. Ez a mű, annak ellenére, hogy nem ezt a címet kapta, a *Nagy Katekizmus*-nak felel meg, a *Summa* elnevezést pedig azért részesítették előnyben, hogy ezzel a középkor hagyományához való erős kötődését hangsúlyozzák. 1556-ban Ingolstadtban Canisius megjelentetett egy latin nyelven íródott kivonatot a műből a *Summa doctrinae christianaе per quaestiones tradita et ad captum rudiorum accommodata* címen. 1558-ban ezt a kiadást németre fordítják és a „*Kis Katekizmus*” elnevezés alatt válik ismerté. Később a Trentói Zsinaton is megvitatták egy katekizmus kiadásának kérdését és az a döntés született, hogy azt minden beszélt nyelvre le kell fordítani. Ennek eredményeként született meg 1566-ban a papok számára készült *Római Katekizmus*. Nem sokkal később ezt minden nyugat-európai nyelvre lefordították, a latin változat pedig még számos kiadást élt meg.¹³

2. De Camillis püspök katekizmusa

De Camillis (1641–1706) Khiosz szigetén született, tanulmányait pedig a római Pápai Görög Kollégiumban végezte 1656–1667 között. Ez az időszak meghatározó volt intellektuális fejlődésére és vallásos meggyőződésére. A következő években misszionáriusként működött Epiroszban, majd visszatérve Rómába a Vatikáni Könyvtár görög nyelvű kéziratainak rendezésére kapott megbízatást. 1690. április 10-én hivatalosan beiktatják mint Munkács püspökét. A szláv unionista problémák nem voltak számára idegenek, mivel a Görög Kollégiumban eltöltött tanulmányi évek során sok rutén származású növendékkel lépett kapcsolatba, később pedig 1674 és 1689 között mint a baziliták római „általános ügyvivője” meg-

¹² V. VINAY, *La Riforma protestante*, Brescia, 1982, 153.

¹³ N. BRÂNZEU, *Sămănătorul (Catehetica)*, I, Lugoj 1936, 124–132.

ismerkedett küldetésüknek nehézségeivel.¹⁴ A teológiai viták sem voltak idegenek számára, mivel a növendékek többsége a latin egyház teológiájával többé-kevésbé ellenszegülő keleti világban szerveződő misszióra készült.

De Camillis a történelmi Magyarország északi részén kezdte el lelkipásztori tevékenységét, nem sokkal azután, hogy székvárosát az osztrák haderő elfoglalta. Nagy állhatatosságról és alkalmazkodóképességről téve tanúságot kezd el az uniós munkát. A több vármegyére kiterjedő munkácsi püspökség területén élő keleti szertartású népek a ruténok, a románok, a görögök, a szerbek, az arománok voltak. A püspök munkamódszere abból állt, hogy először is meggyőzte a papokat, hogy elismerjék püspöküknek, majd a teológiai írárok révén meggyőzte őket, hogy elfogadják az uniót. A missziója ezen utolsó részét a modern historiográfia identitás-diskurzusnak nevezi. Ebből a szempontból De Camillis tevékenységével jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az itt élőkben kialakult annak tudata, hogy saját egyházisággal rendelkeznek.

1693. június 6-án Rómába írt levelében megemlíti, hogy szerkesztett egy katekizmust, amelyet rutén nyelvre is lefordíthatnának. A nagyszombati egyetem nyomdája adja ki ezt a katekizmust rutén (1698) és román (1726) nyelven.

Elemezzük egy kicsit alaposabban a *Katekizmus* tartalmát. A püspök elsősorban a papokhoz szól és rajtuk keresztül a hívekhez. Szavai testamentumként hatnak és kifejezik lelkipásztori céljait „*ez elveszett nép értelmi fejlődése és lelki javára...*”¹⁵ kérve a népet, hogy „*emlékezzetek meg rólam szent imáitokban... Isten nagyobb dicsőségére és a Szent Unió megerősödéséért és elterjedéséért*”.¹⁶ Érvelésének motivációját vagy kiindulópontját Szent Pál Tituszhoz írt leveléből veszi, melyben az apostol leírja, hogy milyen legyen a püspök (Tit 1,7). Aztán a papokhoz szólva, arra kéri őket, hogy kövessék hűséggel Krisztus tanítását és így váljanak a hívek példaképeivé. Emlékezteti őket apostoli hivatásukra, melyet Krisztus hagyott örökségül: *Menjetelek tebát, és tegyetek tanítvánnyá minden népet* (Mt 28,19). A fiatalok és öregek, a fiúk és lányok keresztény hitoktatását az örök élet elnyerése érdekében a templomban kell tartani. A hitoktatás a Szent Liturgia vagy a vecsernye után legyen, az ajánlott módszer pedig a tanítványok nemek szerinti elkülönítése. A tanítás kezdődjék egy imával: Miatyánk, Üdvözlégy, a Hiszekegy vagy akármilyen, a liturgikus időnek megfelelő más imával. A hitoktatás ne tartson tovább egy óránál, hogy a hívők ne unatkozzanak, hanem örömmel vegyenek részt rajta. Záróimával és áldással végződjék, aztán az emberek békével térjenek otthonukba.

A püspök joghatósága alatt álló országrész erkölcsi hanyatlását elsősorban politikai okokra lehet visszavezetni. A 17. században ez az országrész hol a Habsburgokhoz tartozott, hol az erdélyi fejedelmekhez, sőt volt olyan időszak is, mikor ugyanabban az időben több fennhatóság alatt állt. A munkácsi püspöki székhely való beiktatásától kezdve De Camillis püspök az erkölcsi élet és elsősorban a papok erkölcsi életének kiugazításán fáradozott.

¹⁴ *Il Collegio Greco di Roma*, a cura di A. FYRIGOS, Roma, 1983, 17.

¹⁵ *Catechismul* (op. cit. 5. jegyzet), 48.

¹⁶ Uo., 49.

A *Katekizmus* párbeszéd formájában íródott és több fejezetre tagolódik. Az első fejezet a hitet és a Hiszekegyet tárgyalja, a második az Úr imáját és az angyali üdvözetet, a harmadik az Isten és egyház parancsait, a böjtöt és az ünnepeket, a negyedik a hét szentségről, míg az ötödik és egyben utolsó fejezet különböző témákat fejteget, így: a világban lévő rosszat, az imádságot, az irtalmasságot, a Szentlélek adományait, a boldogságokat, a végítéletet, a poklot, a purgatóriumot, a mennyet, az eretneket, a pogányt, a skizmatikust, a szerzeteseket, az új és régi naptárt, a keleti egyetemes zsinatokat.

A teológia terén a latin és görög rítusú egyházak által vitatott és ellentmondó pontokat elemezve, meg kell jegyeznünk, hogy De Camillis püspök a nyugati szempontokat részesíti előnyben. Ugyanakkor kiemel és megerősít számos jellegzetesen keleti elemet. Itt kiváltképp a kereszt jelére, az ünnepekre és a naptárra kell gondolnunk. Leszögezi, hogy áldáskor a papnak úgy kell tartania az ujjait, hogy azok Jézus Krisztus nevének görög betűit formálják. A hívek keresztvetéskor az első három ujjukat illesszék össze a Szentháromság-Egy-Isten tiszteletére, míg az utolsó kettőt hajtsák le Jézus Krisztus isteni és emberi természetére emlékezve. Az egyházzal szemben fenntartás nélkül használja mind a „katolikus”, mind pedig a „pravoszláv” (igazhitű értelemben) jelzőt. Ugyanakkor az Üdvözlégy latin formáját használja, a Hiszekegybe pedig beilleszti a *Filioque*-t. Ezt a latinositást azzal lehet magyarázni, hogy a latin szertartású egyház teológusai az uniót a Trentói és nem pedig a Firenzei Zsinat szempontjából értelmezték. A Firenzei Zsinat az uniót mint a keleti és nyugati egyház találkozását fogta fel. Másfelől, maga a püspök annak ellenére hogy Khioszból származott, tehát görög volt, latin szertartású volt. Egy másik lehetséges magyarázat a püspök diplomáciai tehetségében rejlik, következésképp nem szeretett volna bonyodalmat a latin egyházi hierarchiával, ezért írásaiban a Hiszekegybe beilleszti a *Filioque*-t. Eljárását a következőképpen indokolja: „...a Szentírás sehol sem tagadja, hogy a Szentlélek a Fiútól is származik, sőt számos szentírási hely éppen ezt bizonyítja. Ezért a Római Anyaszentegyház nem hibázott, amikor ezt felfedte a hívei előtt és hittételle tette.”¹⁷

A *Filioque* melletti érvelését azzal folytatja, hogy a Firenzei Zsinaton a nyugati és a keleti egyház számos kiváló teológusa vett részt. Védelmébe veszi a zsinatot azért is, mert azon jelen volt IV. Jenő pápa is, ami az első évezred egyetemes zsinatain egyszer sem fordult elő.¹⁸

Egy másik lehetséges magyarázat a püspök egyházdiplomáciai elképzeléseiben rejlik: talán kerülni kívánta a bonyodalmakat a latin egyházi hierarchiával, ezért használta a *Filioque* kifejezést.

Mikor a szentségekről ír, szavaiban felfedezhetőek a skolasztikus képzés jellegzetességei, mivel mindig említést tesz a szentség anyagáról és formájáról. A beavató szentségeket az ő felfogása szerint sem együttesen a keresztség szentségével kell kiszolgáltatni, hanem az Eukarisztia szentségét csak bizonyos idő elteltével. Az alapítás szavai elegendőek a kenyér és a bor az Úr Krisztus testvé és vérévé

¹⁷ Uo., 67.

¹⁸ Uo., 69.

való átváltozásához, és a diszkoszon található kenyér átváltozik, függetlenül attól, hogy az az Istenanyát, az angyalokat, az apostolokat, a szenteket, vagy az élőket és holtakat jelképezik. Az Eukarisztia anyagát illetően kijelenti, hogy annak kovászos kenyérnek kell lennie és a szentáldozást két szín alatt kell végezni.¹⁹ Kitér a kisgyermek áldoztatására is, ami a keletiek és a nyugatiak között vitatéma.²⁰

A papság szentségével kapcsolatosan – az identitás-diskurzus keretében – a munkácsi püspök, felidézve az 1692-ben kiadott Lipót-féle kiváltságlevelet, kihangsúlyozza a papság kiváltságait, akiket a nemesekkel egyenrangúaknak tart. Kiemelhetjük a püspök buzgóságát annak érdekében, hogy papjait megvédelmezze a nemesek túlkapásaitól. Sürgeti a parochiális telkek kimérését és a temetők létesítését. A papok kötelességei közé sorolja a vásár- és ünnepnapli liturgiavégzést, valamint hétköznapiakon az utrenye, az imaórák, a vecsernye és a kisesti zsoltos elvégzését. A parókusoknak örködniük kell híveik erkölcsi élete fölött, tanítaniuk kell őket és imádkozniuk kell értük. A templomot tisztán és rendezetten kell tartaniuk.

Végezetül, a házasság szentségét a keleti gyakorlat szerint tárgyalja. A házasság felbonthatatlansága keletieknél nem általánosan elfogadott. Utal a papok házasságára is, amit Trulluszi Zsinat jóváhagyott, de csak az alszerpapi rend felvételéig. Zárásképpen emlékeztet a házassági akadályokra, melyek a keletieknél szigorúbbak, mivel a harmadfokú unokatestvérek közötti házasság is tiltott.²¹

A *Katekizmus* utolsó lapjait a latinok védelmének szenteli. Igazolja őket a protestánsok és az ortodoxok előtt, különbséget téve – a kor terminológiája szerint – eretnekek és szakadárok között. Elmagyarázza, mit jelent a rítus és a hit, a rítusbeli pluralizmus mellett érvelve, valamint a latin és a görög egyház eltérő böjti fegyelmét, és a Julián- és a Gergely-naptár közötti különbséget.²² Bemutatja az első hét egyetemes zsinatot, majd igazolja a Firenzei Zsinat atyáinak fáradozásait az unió létrejötte érdekében. Tárgyalja a Firenzei Zsinat négy pontját, amit a keletieknek el kell fogadniuk és védelmezni Róma Egyházát mint az igaz hit letéteményesét, mely a történelem folyamán soha sem esett eretnekségbe.²³

3. Záró gondolatok

A De Camillis által választott útnak megvoltak a maga sikerei. Idővel az egyházmege elfogadta a Rómával való egységet és a papképzés terén is jelentős előrehaladás történt.

Cirill Karalevskij, Apostoli Vizitátor, a római Pápai Pio Romeno Kollégiumban tett látogatása alkalmával szerkesztett 1938. október 23-i jelentésében a követ-

¹⁹ Uo., 120–121.

²⁰ Uo., 126.

²¹ Uo., 149–152.

²² Uo., 173–174.

²³ Uo., 181–184.

kezőket írja a Kollégium vezetőségéről: „Romániában a bazilitáknak jelen pillanatban egy kolostoruk van és még kevesen vannak. Ez az egyik neheztség, de van egy másik is: egész képzésüket a rutén bazilitáktól kapták, akik sajnos a szertartás és az aszkézis terén latinosítva vannak. Ha nem tesznek sürgős intézkedéseket, a román Erdély hamarosan egy olyan liturgikus hibrid állapotba kerül, amelyik rosszabb lesz a ruténok állapotától is, mivel a románok kevésbé képzett emberek és képtelenek lesznek a Ókirályságban élő románokat visszabozni a Katolikus Egyházba, nem szólva az erdélyi románokról, akik még nem is katolikusok.”²⁴

A folyamat, melyet Cirill Karalevskij szavaival vázoltunk, De Camillis püspök tevékenysége előtt kezdődött el, de megszilárdulásában ő is közrejátszott. Ha tárgyilagosak kívánunk maradni, el kell mondanunk, hogy Róma nem erőltette mindig az egyesült keleti egyházak latinosítását. Másrészt viszont De Camillis egy olyan intézményben tanult, ahol jól ismerték a keletiek érzékenységét: ennek ellenére a *Katekizmus* szerzőjének legfőbb gondja az volt, hogy a latin szertartású egyház gyakorlatait igazolja.

Fordította: Anikó Nichita

²⁴ O. BĂRLEA, ‘Icoana și tabloul – Între Orient și Occident’, in *Perspective*, Nr. 35, ian–mar. 1987, 61–62.

